

2023-06-12

Länsstyrelsen i Östergötlands län
Adresseras till:
Byggnads- och räddningsnämnden
Mjölby Kommun
595 80 MJÖLBY
E-post: byggnadskontoret@mjolby.se

Kopia:
ostergotland@lansstyrelsen.se
registrator@raa.se

Överklagande beträffande Veta 4:2 (Veta skola), Mjölby kommun, diarienummer BRN 2021-550. Bygglov för fasadändring

Beslut som överklagas

Byggnads- och räddningsnämndens i Mjölby kommun beslut 2023-03-30, om bygglov för fasadändring av skola (fönsterbyte och dörrbyte), Veta 4:2 (Veta skola 1, Mjölby), diarienummer: BRN 2021-550.

Klagande

Svenska byggnadsvårdsföreningen (nedan förkortat SBF).

Yrkanden

- SBF yrkar att länsstyrelsen upphäver beslutet om bygglov för fasadändring av skola.
- SBF yrkar på inhibition av beslutet om bygg.

Motivering, sammanfattning:

SBF anser att de sökta åtgärderna inte uppfyller kravet på varsamhet, förbudet mot förvanskning respektive anpassningskravet, enligt gällande plan- och bygglagen och gällande områdesbestämmelser:

1. Byggnaden utgör en del av en särskilt värdefull bebyggelsemiljö/kulturmiljö.
2. Byggnaden bedöms självständigt utgöra en särskilt värdefull byggnad.
3. Bygglovet strider mot gällande områdesbestämmelser då fasadändringen skadar byggnadens kulturhistoriska värden.
4. Bygglovet strider mot varsamhetskravet (8 kap. 17 § PBL) och förvanskningförbudet (8 kap. 13 § PBL) i plan- och bygglagen (PBL).
5. Bygglovet strider mot PBL 2 kap 6 § p. 1 vad gäller hänsyn till stadsbilden, platsens kulturvärden och intresset av en god helhetsverkan.
6. Bygglovet strider mot PBL 2 kap. 6 § tredje stycket som anger att särskilda värden ska
7. skyddas.
8. Bygglovet strider mot skyddet för kulturmiljöer som regleras i kulturmiljölagen.

Bakgrund och grund för yrkandet

Veta skola uppfördes 1908 i jugendstil efter ritningar av Sven Torgersruud som var verksam vid Hushållningssällskapet i Östergötlands län. Byggnaden har plåtklätt valmat sadeltak, gulbruna spritputsade fasader, hörnomfattningar i tegel och profilerade fönsteröverstycken. Byggnaden har kvar majoriteten av sina ursprungliga, mycket välbevarade dörrar och träfönster med munblåst glas.

Veta skola är en unik byggnad i byggnadsminnesklass, vars ursprungliga dörrar respektive fönster, med munblåst glas, och i detaljutförande, är en omistlig del av byggnadens karaktär och uttryck. Skolan har inte genomgått några nämnvärda exteriöra förändringar sedan byggnadstiden, bortsett från det nyligen okänsligt utförda ingreppet i östra fasaden med insättning av ny dörr i fönsteröppning samt fönsterbyte i samband med byte av brandstege till brandtrappa.

I ansökan redovisas att Mjölby kommun har för avsikt att byta ut byggnadens alla originalfönster och entrédörrar med omgivande fönsterpartier. Bland de handlingar som ligger till grund för beslutet saknas redovisning av befintligt utförande på dörrar och fönster. Det framgår inte heller av underlagen var de olika fönstren kommer att placeras i byggnaden, vilket gör det omöjligt att jämföra utseendet före och efter bytet. T.ex. anges i antikvariskt sakkunnigutlåtande (s. 13) att fönstren som byttes på mitten av 1900-talet skall bytas mot fönster med spröjs; trots detta återfinns fönster utan spröjs i offerten till kommunen (hänvisning till markering, Littera F6). Av fasadritning framgår att de centralt placerade bågformade fönsterpartiet på södra fasaden ska bytas men motsvarande fönster återfinns inte i offerten. Av detta drar SBF slutsatsen att fönsterpartiet ska ersättas med ett nytt fönsterparti som inte är anpassat till byggnaden eller dess kulturvärden. Då detaljerade uppmättningsritningar på befintliga dörrar och fönster saknas, går det inte att bedöma om de angivna nya dörrarna och fönstren uppfyller kraven på utformning och utförande enligt gällande områdesbestämmelser, respektive plan- och bygglagen och kulturmiljölagen.

SBF ifrågasätter att prövningen har genomfört med otillräckliga underlag.

Skäl för bytet enligt lovansökan

Som skäl för fönsterbytet har kommunen underhand angivit att det skulle finnas ett eftersatt tekniskt underhållsbehov vilket innebär att bland annat fönsterbyten måste genomföras på ett antal fastigheter, Därutöver har kommunen anfört samhällskrav och föreläggande från Räddningstjänsten. Under 2020 utfördes det ovan beskrivna bytet av utrymningstrappa. Något aktuellt föreläggande från Räddningstjänsten har inte kunnat redovisas.

SBF vill påtala att avsteg från krav på energihushållning etcetera får göras om man därigenom kan bibehålla byggnadens kulturvärden. Som allmänt råd anges att byggherren senast vid det tekniska samrådet bör redovisa skälen för att anpassa nivåerna för de tekniska egenskapskraven. Det bör också framgå hur varsamhetskravet enligt 8 kap. 17 § PBL och förvanskningförbudet enligt 8 kap. 13 § PBL har tillgodosetts. Några sådana underlag har inte anförts varken beträffande byte av fönster eller dörrar.

Områdesbestämmelser

Fastigheten omfattas av områdesbestämmelser, som vann laga kraft 1989. Bestämmelserna ska reglera bebyggelsen så att de kulturhistoriska värdena bevaras. I deras 1 § anges att åtgärder som kan skada den värdefulla kulturmiljön inte får vidtas.

Sökt åtgärd strider mot områdesbestämmelserna då den skadar den värdefulla kulturmiljön och avlägsnar kulturhistoriska värden vilket också bekräftas av yttrandet från antikvariskt sakkunnig som anger att: ”Byte av fönster och dörrar inverkar på det kulturhistoriska värdet genom avlägsnande av originaldetaljer och anses därför vara en ändring av den kulturhistoriska byggnaden.”

KUL-utlåtande

Sökanden har bilagt ett yttrande från antikvarisk sakkunnig enligt KUL 2, BFS 2011:15, nedan kallat Antikvariskt sakkunnigutlåtande. Av utlåtandet framgår det att bedömningen avseende fönstren har gjorts utifrån de som nyligen bytts, vilka avsevärt skiljer sig från de fönster som ansökan avser. Det framgår av redovisat utlåtande att dörrarna skall tillverkas med de gamla som förlaga men vara isolerade och med endast en uppsättning med utåtgående dörrblad istället för de ursprungliga fyra dörrarna, av vilka två är utåtgående och två inåtgående. Underlaget visar dock så stora skillnader mellan de gamla och de nya dörrarna att SBF har anledning att anta att sakkunnig inte haft tillgång till ritningarna daterade 2023-03-09, då utlåtandet inkommit till kommunen 2021-12-15.

Av utlåtandet följer vidare ”...att den aktuella skolbyggnaden är en särskilt värdefull byggnad av betydande kulturvärde för gemene man och med ett stort allmänt intresse att bevara. Detta innebär att en ändring som berör byggnaden skall utföras varsamt och på ett sådant vis att den inte förvanskar byggnadens eller områdets kulturvärden.”

Skolans kulturhistoriska värde ligger dels i dess större bebyggelsesammanhang där skolmiljön ingår i kulturmiljön kring kyrkan och kyrkbyn med kvarvarande byggnader och odlingslandskap, men också i den enskilda byggnadens unika egenskaper och karaktär.

Veta skolas jugendbyggnad är präglad av en stark arkitektonisk idé; därigenom utgör den en källa till kunskap om äldre tiders material och byggteknik med särskilda estetiska kvaliteter i dess framtoning, materialval och kvalitativa snickeridetaljer. Spåren av äldre tiders hantverkskunnande, estetiska och arkitektoniska ideal framträder tydligt.

Nya fönster och dörrar är inte likvärdiga originalen

De nya fönstren skiljer sig inte bara från originalfönstren på flera sätt, utan även från de nya som redan har satts in. Då uppmättningsritning saknas kan SBF endast göra en bedömning utifrån de fotografier som återges i Antikvariskt sakkunnigutlåtande och i offerten till Mjölby kommun, sidan 14. Utifrån den ofullständiga redovisningen i ansökan kan dock SBF konstatera flera avvikelser från befintligt utförande av ursprungliga fönster och dörrar, se BILAGA.

I offerten redovisas fönster med två bågar istället för nuvarande fyra: Tvärposten och bågarernas över- och understycken ersätts med en enda spröjs vars mått inte överensstämmer med nuvarande fönster, samt skiljer sig därmed även i konstruktion och tekniskt utförande. Fönster med Littera F8a, enligt beskrivning, antas motsvara de redan utbytta fönstren på östra gaveln.

Byggnaden i relation till omgivande miljö

Antikvariskt sakkunnigutlåtande anger påverkan uppstår på den omgivande bebyggelsen: ”Skolmiljöns stilrena och medvetna gestaltning åskådliggör sina respektive tillkomstperioders arkitekturideal, jugend och funktionalism, skiljer sig tydligt från den omkringliggande agrara bebyggelsens formspråk”.

Slutsatser

- Byggnadsvårdsföreningen anser att bristen på relevant underlag i ansökan avseende exempelvis avsaknaden av uppmättnings- detalj- och konstruktionsritningar medför att en korrekt prövning inte har låtit sig göras. Det framgår inte av underlagen var de olika fönstren kommer att placeras i fastigheten, vilket gör det omöjligt att jämföra utseendet före och efter bytet.
- Byggnaden är extra känslig för förvanskning då den inte utgör en del av ett homogent bebyggelsesammanhang utan utgör en unik karaktärsbyggnad som skiljer sig tydligt åt från de omgivande byggnaderna i skolmiljön samt från den övriga agrara bebyggelsen, vilket gör att den inte upplevs som en byggnad i ett större sammanhang (jmf MÖD 2019:25).
- De sökta åtgärderna uppfyller inte kravet på varsamhet, förbudet mot förvanskning och anpassningskravet samt strider mot områdesbestämmelserna. Ett fönster- och dörrbyte skulle avsevärt påverka byggnadens värdebärande karaktärsdrag och kulturhistoriska värde på ett negativt sätt.

Svenska byggnadsvårdsföreningen är en oberoende, ideell miljöorganisation med cirka 6000 medlemmar som grundades i samband med det av Europarådet utlysta byggnadsvårdsåret 1975. Föreningens ändamål är att sprida och förmedla kunskap om byggnadsvård, byggnadskultur och hållbart byggande, att slå vakt om vårt byggda och gröna kulturarv som resurs i samhällsutvecklingen samt att främja god kvalitet i nutida stadsplanering.

För Svenska byggnadsvårdsföreningen dag som ovan.

Tomas Nyström
Ordförande

Anna Wätz
Länsombud

Bilaga:
BILAGA beträffande dörrar och fönster

BILAGA beträffande dörrar och fönster:

De föreslagna fönstren skiljer sig från befintliga originalfönster även avseende:

- Karmtjocklek, gångjärnens antal per båge, deras utförande och bemålning, glasens placering i bågen och kittfälsens utförande.
- Originalbågarnas millimeterpassning mot karm och mittpost motsvaras av stora misspyrdande glipor på de nya fönstren som dessutom saknar de tidstypiska hörnbeslagen.
- De nya fönstren är sprutmålade istället för penselmålade.
- Fönsterblecken avviker avsevärt i utförande och är fästade med skruv med torx istället för spik.
- Originalfönstren har tunna munblåsta glas och innanfönster, de nya har tjocka glas på vilka infästningen syns tydligt, och innanfönster saknas.
- Originalfönstren har en dropplista mellan över- och underbågen vilket de nya saknar. De små rutorna är i originalutförandet rektangulära med smäckra spröjsar medan de nya är kvadratiska med tjocka klumpiga spröjsar.
- De nya fönstren är doppimregnerade för att motstå röta, de gamla håller naturligt god kvalitet och är tillverkade av kärnfuru. Med vanligt underhåll håller de gamla fönstren i flera hundra år till.
- Till dessa huvudsakligen exteriöra skillnader mellan gamla och nya fönster tillkommer även interiöra skillnader.

Nya dörrar inte likvärdiga originalen

Enligt underlag till beslutet Detaljritning dörr , 2023-03-09 framgår att de föreslagna dörrarna avviker avsevärt från de befintliga dörrarna. Då uppmättningsritning saknas kan SBF bara göra en uppskattning från de fotografier som finns i Antikvariskt sakkunnigutlåtande s. 7.

- Det framgår av Fasadritning att dörrpartier ska bytas, men det är oklart om dessa innefattas av omgivande fönsterpartier.
- Dörrarnas två speglar ersätts av en enda, profilen på snickerierna skiljer sig markant åt.
- De glasgenomgående spröjsen byts ut mot lösa spröjsar.
- Överljusfönstren är kraftigt överdimensionerade och har helt fel proportioner, vilket bör betyda att även dörren har minskat i storlek.
- Dörrtryckena har en annan placering.
- Att fyra dörrblad byts ut mot två framgår inte heller av underlaget utan av det antikvariska sakkunnigutlåtandet. De föreslagna dörrarnas kulör är inte redovisade i underlaget.

För Veta skola utgör autenticiteten en omistlig del av dess kulturhistoriska värde. Målet för varje underhållsinsats bör vara att bevara upplevelsen av byggnadsmiljöns autenticitet. Originalmaterialet är bärare av autenticitet och bör i så stor utsträckning som möjligt sparas på plats. Ett dörr- och fönsterbyte skulle påverka byggnadens autenticitet negativt.

Autenticitetsvärde

Som en ytterligare dimension till aktuell byggnads höga kulturhistoriska värde kan kopplas dess autenticitetsvärde, något som utgör ett centralt begrepp i kulturmiljövården.

Autenticitetsvärdet står sig starkt i ICOMOS olika fördrag och konventioner, inte minst i Unescos världsarvskonvention, där autenticitet utgör ett av kriterierna för urval och uppföljning av världsarv. I Narvadokumentet framhävs autenticiteten som en av de viktigaste värderingsgrunderna när man bedömer ett kulturarv. Autenticiteten är helt avhängig trovärdigheten och sanningsenligheten hos de kunskapskällor som ligger till grund för värderingen. Dessa dokument ska utgöra rekommendationer för hanteringen av kulturmiljöer. För Veta skola utgör autenticiteten en omistlig del av dess kulturhistoriska värde. Målet för

varje underhållsinsats bör vara att bevara upplevelsen av byggnadsmiljöns autenticitet. Originalmaterialet är bärare av autenticitet och bör i så stor utsträckning som möjligt sparas på plats. Ett dörr- och fönsterbyte skulle påverka byggnadens autenticitet negativt.

För att få vägledning om hur lagstiftaren har resonerat kring betydelsen av ursprungligt material och utförande kan man läsa i regeringens proposition Framtidsformer - Handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design. Genom den propositionen fick varsamhetskravet sin nuvarande utformning då ordet "särdrag" ersattes med "karaktärsdrag". Motivet till ändringen var bland annat att "i många fall inte tillräcklig uppmärksamhet ägnats bebyggelsens ursprungliga värden som innefattar trohet inte bara mot originalets utseende, utan även mot den teknik och de material med vilket det åstadkommit". Detta uttalande ifrån lagstiftaren bekräftar att de värden som ligger i material och utförande ska ha stor betydelse vid lovprövningen. (jfr prop. 1997/98:117 sid. 20–21).

Också i antikvariskt sakkunnigutlåtande framgår det att Veta skola, som präglas av en stark arkitektonisk idé, utgör en källa till kunskap om äldre tiders material och byggteknik med särskilda estetiska kvaliteter i dess framtoning, materialval och kvalitativa snickeridetaljer och att spåren efter äldre tiders hantverkskunnande, estetiska och arkitektoniska ideal framträder tydligt.

Karaktärsdrag och kulturvärden

Fönster och dörrar är av stor betydelse för hur en byggnad upplevs och för dess kulturvärde. De kan i sig själva ha så betydande kulturvärden, t.ex. genom att vara hantverksmässigt utförda, att de inte bör bytas om det inte finns synnerliga skäl. Är fönster och dörrar speciellt framtagna till en byggnad av t.ex. estetiska skäl, kan det utgöra skäl för avsteg från kravet på högsta U-värde. Då bör andra åtgärder än fönster- och dörrbyte vidtas för att öka värmemotståndet, t.ex. byte av fönsterlister, justeringar, underhåll, byte till isolerglas i innerbåge mm.

Gällande bestämmelser, lagmotiv och rättstillämpningar anger att inte endast utseende ska bedömas utan även tekniker, material, med mera. De ändringar som ska bedömas i förhållande till förvanskningförbud och varsamhetskrav avser förhållandevis små detaljer med små toleranser. Som exempel kan anges: litet grövre eller kantigare utformning, icke funktionell/lös spröjs, förändrat dagmått, förändrad eller förenklad profilering, fönstrens placering i djupled i fasaden, annat glas, annat material etc.

- Byggnadsvårdsföreningen anser att bristen på relevant underlag i ansökan avseende exempelvis avsaknaden av uppmättnings- detalj- och konstruktionsritningar medför att en korrekt prövning inte låter sig göras. Det framgår inte av underlagen var de olika fönstren kommer att placeras i fastigheten, vilket gör det omöjligt att jämföra utseendet före och efter bytet.